

Спасење у православној теологији

I

Следећи ед-мемоар састављен је и усвојен на Консултацији православних богослова на тему „Спасење данас”, коју је организовала Комисија за мисионарство и евангелизацију у свету. Сврха овога заседања била је да се учесници Консултације упознају са питањима дотле већ проучаваним и да се православним богословима пружи прилика да дају свој допринос овоме проучавању. Програм се састојао из поднетих реферата и дискусије по темама: „Библијско схватање спасења”, „Православно схватање спасења”, „Смисао обожења”, „Спасење као ослобођење”, и „Спасење у дијалогу са људима живих вера.”

1. Састали смо се као група богослова углавном из православних цркава, уз неколико службеника Светског савета цркава и једног римокатоличког богослова, у Међуправославном центру у манастиру Пендели у Атини, Грчка, од 23. — 27. маја 1972, да бисмо проучили тему „Спасење данас”, у циљу припреме заседања у Бангкоку Комисије за мисионарство и евангелизацију у свету ССЦ.

2. Било нам је стало до тога да традиционално схватање спасења у Исусу Христу повежемо са питањима која се намећу и проблемима с којима се суочава човек данас. Ово захтева верну и брижљиву реинтерпретацију Предања и у Православним црквама.

3. Сви се слажемо да је Бог једном и заувек извојевао спасење човечанства у Исусу Христу. Основ нашег спасења јесте богочовечански живот, смрт, васкрсење и вазнесење Божјег оваплоћеног Логоса. Свети Дух наставља спаситељску службу у Исусу Христу за све човечанство кроз Цркву до краја времена. Наша пак тешкоћа била је углавном у томе како да доживљавање спасења у Цркви доведемо у везу са животом човечанства, који као да има свој сопствени ход независан од Цркве; ми, дакле, треба да нађемо критериуме да бисмо направили разлику између онога што је Божје и онога што је демонско у многим покретима за еманципацију и ослобођење у наше време.

4. Већина нас је сматрала да је недовољно тек само увидети разлику између учествовања у Христовом спасењу човека ван Цркве и човека у Цркви искључиво у изразима потенцијалности и реализације, јер би ово значило да се инсистира на томе да човек ван Цркве

не би био кадар да се стварно користи Христовим спасењем осим вером, крштењем и чланством у Цркви и да је једина делатност Бога ван Цркве да привуче људе Цркви. Потребне су друге богословске категорије да би се испитало дело Божје у Христу Духом Светим изван Цркве.

5. Једна таква категорија може се стећи путем новог схватања греха, који свој *локус* нема једино у личном искуству него такође и исто тако јако у структурама друштва. Није потребно много убеђивања да би се показало да су поквареност, подмићивање, угњетавање и експлоатација тако дубоко уврежени у друштву да неколико људи добре воље на власти не могу искоренити ово зло. Ако је Христос дошао да спасе човечанство од греха, онда и лични грех и структурално зло имају да се уклоне с пута Његовој спасоносној моћи и делу Духа Светог. Из ове перспективе, хришћанин треба да види дело божанске Свете Тројице и у световној борби за правичност, достојанство и слободу целог човечанства. Чак не треба да превиди чињеницу да Сатана, иако скинут са престола, и даље делује у свету ових последњих дана, и хришћани треба да развију способност за разликовање онога што је од Духа Светог од онога што је демонско у разним световним покретима (1 Јн. 4, 1—3).

6. Један други начин да се испита дело Божје у човечанству као целини јесте да се пође од одговарајућег библијског учења о стварању. Од Божанске благодати зависи постојање твари, и том благодаћу твар наставља да постоји и да се креће ка Богом одређеном циљу. Бог (Света Тројица) даје *архе* (почетак) и *телос* (крај) твари и управо Он снабдева твар са *динамис* или силом да би се она кретала од свога уласка у постојање ка њеној пунини или савршенству. Дело Божје у оваплоћењу не може се противити твари, него га треба схватити као употпуњавање и усавршавање твари. Ако је то тако, онда је Црква одговорна да усагласи и потпомаже све световне покрете који доприносе употпуњавању и усавршавању твари и пуном развоју човечанства према замисли Божјој.

7. Ми смо у горњем приступу уочили и извесне проблеме. Зар овакав став не би имао за резултат да постанемо самозадовољни због неверовања света и да то ослаби подстрек да се Еванђеље проповеда неверујућима? Зар он не би одвише олако представљао резолуцију о ономе што треба да буде задатак Цркве да приведе све људе у заједницу Духа у заједници бере?

8. При нашем покушају да формулишемо православно тумачење смисла спасења нашли смо да је светоотачки појам обожења (теосис) за ово погодан оквир. Међутим, овај израз је мање познат на Западу, и теологе често одбија својим пренаглашавањем човекове жеље да буде као Бог, што је први грех човека, или човека који занемарује посредништво Исуса Христа у коме је човечанска природа обожена. И док сам појам изазива паганске асоцијације и поређења (те неумесне асоцијације јавиле су се на Западу због неразликовања од стране западних теолога између Божанске суштине и Божанске благодати. Обожени свеци су *богови по благодати а не по суштини* као Света Тројица), Свети оци, који су се користили паганском филозофијом да би хришћанско схватање спасења саопштили својим културним савременицима, дали су овом појму обожења прецизно значење, које је потпуно и неотуђиво хришћанско.

9. Ако је човек створен по слици Божјој и ако је то ова слика коју Христос васпоставља својом смрћу и васкрсењем, онда и резултат спасења мора бити да човек што више буде усаглашен према слици и прилици Божјој у којој је првобитно створен. Разликовање између Творца и твари не може се порећи обожењем, јер Творац има живот у себи и он је изнад сваког постојања и времена, док човек, као створен, добија свој живот од Бога и у томе је стално зависан од Њега. Човек такође живи у времену, што ће рећи, он не долази у постојање у пуном савршенству свога бића, него мора да стекне своје савршенство својим постојањем у времену.

10. Хришћанско схватање обожења јесте потпуно христолошко и пневматолошко. Реч обожење (theosis) је најпре употребљена у хришћанској литератури и христолошком контексту, да обележи пренос божанских квалитета на човечанску природу оваплоћеног Логоса. Обожење човека је постало могућност услед, у и преко, прихватања човечанске природе од стране божанског Логоса. Према Светим Оцима, обожење се збива у Цркви преко свештенства и светих тајни, као и подвижничким животом и борбом против зла. Као што апостол Павле каже у I Кор 3,18, нас ослобађа Дух Господњи, оспособљава нас да сазерцавамо славу Господњу, и тако нас „преображава из славе у славу”, чинећи нас тиме „учесницима у божанској природи” (II Петр. 1,4). Обожење нема за свој коначни циљ крајње утапање појединца у Богу, него сједињеност са Богочовеком Исусом Христом уз помоћ Духа, да би се образовало Тело Христово, храм нерукотворни, где Бог обитава у светости и праведности. Човек тако сједињен са Богом постаје све светији и праведнији, све пунији љубави, а процес самога раста јесте бескрајан, пошто су светост и доброта Божја бесконачни.

11. Православна христологија не може ограничити своје схватање личности Христове једино на Његово историјско постојање, отргнуто од његове преегзистенције „пре векова”, и Његовог вазнесења на престо „с десне стране Бога”, а отуда и световно схватање спасења једино у смислу политичког, економског и друштвеног ослобођења не би било хришћанско. Чињеница да научни и историјски методи нису у стању да проучавају „пре егзистенцију” или „вазнесење на небеса”, не умањује стварност ових аспеката христологије него више указује на ограниченост научне и историјске методологије. За православне, црквено схватање света „изнад” историјског постојања и њено целокупно евхаристијско искуство васпитавају је у свести о њеном трансцедентном свету и учешћу у њему, заједно са анђелским бићима и светитељима Божјим, са читавом заједницом на небу и земљи.

12. Православна сотириологија не може првенствено наглашавати негативне аспекте спасења као ослобођење од греха и смрти или као борбу против неправде, него мора да јаче наглашава позитивне вредности спасења као непрестано преображавање у већу сличност са сликом Божјом и учешће у божанској природи, и међу хришћанима и у човечанству као целини.

13. Спасење је порицање старог и стварање новог у Христу. „Ево, све ново творим” (Откр. 21,5). Али новину треба разликовати од новотарије; премда живот вечни увек изнова извире, износећи нове облике добра, новотарија по себи не може сачињавати оно ново

у Христу. Оно старо је отрцано и распаљиво; ово ново је светло и живо, стално обнављано силом Духа а не новотаријом вештачки измишљеном.

14. Како ново у Христу није ограничено једино на историјско постојање, за схватање и за саопштавање стварности спасења потребне су нам друге категорије него што су научно-историјске, или академске. Символи, слике, поезије, богослужбене радње и свете тајне јесу облици изражавања и саопштавања способни да осветле стварност Божјег света и Његовог спаситељног дела. Наше виђење (теорија) и доживљај Божјег спасења, како се оно догађа у евхаристијској заједници силом Светог Духа, оспособљавају нас да превазиђемо и историју и забележену реч Светог Писма.

15. Спасење постаје искривљено у нашем схватању ако се сагледа једино као „моје спасење“, а не и као спасење које обухвата целину стварности, исцеливање и превазилажење сваког цепања, разбијености и затворености у човечанству и у целом космосу. У ствари, бити спасен значи такође бити ослобођен од личног егоизма, и од жеље да се суди и све ствари разматрају на основу својих себичних интереса. Бити спасен такође значи имати ум Христов, а отуда и радити на добро свију.

16. Међу нама је дошло до више разлика у мишљењу када смо почели да тражимо Божје спасоносно дело изван Цркве, не само у световним ослободилачким покретима него и у стварности разних религија, у животима и традицијама народа који их се држе. С обзиром на стварност и праксу религија приметили смо бар три следеће тачке гледишта. Док ове тачке бележимо ради даље дискусије и проучавања, када се говори о хришћанском приступу људима других вера, желимо да приметимо да ни најмање не сматрамо да смо их исцрпili, нити желимо рећи да оне представљају алтернативне ставове, који се међусобно искључују. Такође треба приметити да Свети Оци нису изразили свој став или гледиште по овом питању.

17. Током наше непотпуне дискусије приметили смо да је могуће да хришћани гледају на традицију, свете списе и праксе других религија у веома позитивном светлу, као и да они одражавају универзално људско трагање за Духом Божјим и одговором на њега. Други метод приступа био би да се они сагледају са хришћанског гледишта, као да садрже припрему за Еванђеље и да су то многи сакривени и непрепознати изрази оне једине истине која је Христос. Треће, осећамо за потребно истаћи да се на религије и философије такође гледа као на оне које стављају препреке на путу приласка људи Христу.

18. У сваком случају, убеђени смо да ако је Божја љубав извор и израз спасења, онда хришћанска љубав захтева однос који је карактерисан већим поштовањем и интересовањем за веру и настојања припадника других религија. Потребно је да разрадимо критерије у светлу искуства и после блиског проучавања онога што се збива у животу припадника других религија, да би се разјаснио исправни хришћански приступ самим овим религијским системима. Место које религије заузимају у икономији спасења у Христу остаје питање за даље расветљавање, али такво расветљавање је једва могуће без много ближег и личнијег и обавештенијег упознавања са људима који живе по овим верама.

19. Спасење човечанства јесте Божја воља и циљ. А та воља и циљ не могу се осујетити. Ова увереност, која је основ наше вере, не може, међутим, оправдати нашу пасивност. Она од нас захтева нове напоре воље, нова ширења хоризоната нашега духа и нове подстреке на љубав која може разазнати љубав Божју, која делује у целом човечанству на скривене и непредвидљиве начине.

II

Следећа разрада појма обожења узета је из реферата о. Павла Вергезеа, јаковитског теолога из Индије.

Да бисмо схватили појам обожења у основним карактеристикама, потребно је да разумемо две основне стварности, које суштински спадају у библијску визију, а које хришћани ни по коју цену не смеју одбацити. Прва од ових идеја је стварање *космоса* и уређеног свемира који је Бог довео у постојање из хаоса. Управо први стихови Библије говоре нам да је свет био „*тоху боху*”, у неред у хаосу, и да је Бог касније увео у њега ред, Духом и Речју, претварајући тиме хаос у космос. Космос је и даље у процесу формирања, крећући се из хаоса или таме у космос, који је уређена заједница у истини (светлости) и љубави. Спасење извршено у Исусу Христу неотуђиво припада стварању, и није у супротности према овоме. Акт стварања је управо исто толико акт благодати, (не из неопходности), колико и акт спасења. Свако супротстављање између стварања и спасења или природе и благодати може у основи искривити хришћанску сотириологију.

Друга идеја, која такође спада у прве стихове Библије и протеже се њоме до краја, јесте да космос има два аспекта — обично названи небо и земља, *ха шемаим* и *ха'арец*, — понекад разликовани као оно видљиво и као оно невидљиво. Ова земља или свемир који је сада доступан нашим чулима јесте само део космоса и не исказује потпуно своју „географију” или свој значај. Земља или свемир доступан нашим чулима нема разлога постојања у себи. Постоји „небо”, друга димензија истог космоса, али различито од земље или свемира доступног нашим чулима. Ако заборавимо и тражимо аутономију за човека и свемир доступан његовим чулима у неком псевдо-световном смислу, издајемо један од главних ставова хришћанске традиције и тиме заводимо људе на странпутицу. Космички ред је такав да уједињује небо и земљу. Ово двоје је неразрешиво повезано. Процес спасења може се једино схватити у односу на извесне „трансцедентне”, тј. „небеске” стварности.

Обе ове идеје могу се наћи код Платона, али их не треба из овога разлога одбацити, јер ако одбацимо све оно у Библији што се може наћи на другом месту, утолико бисмо само били сиромашнији. Доиста, чињеница да је велики ум као што је Платонов дошао до ових ставова више сведочи о њеној истинитости него ли о њеној погрешности. Платон вели у Тимеусу да је свет дошао из нереди у ред. Стоици инсистирају да је космос систем који уједињује небо и земљу.

Космос или свемир јесте један уређени процес са сврхом, и као сачињен од „неба” и „земље” он треба да буде основна сруктура у оквиру које се може схватити спасење или обожење. Оваплоћење Исуса Христа има централни значај у уређеном и руководном космосу, а спасење или обожење је суштина и циљ космичког процеса, који никако није чисто световни или овосветски процес.

Две јерархије, небеска и црквена, јесу два аспекта процеса космичког спасења, и обе имају своје порекло, извор и центар у бићу Божјем и јесу манифестације Божје стваралачке и спасавајуће делатности. Обе имају исту сврху и исту енергију или динамику, тојест:

„Заједнички циљ сваке јерархије је стална љубав према Богу и божанским стварима, које дејствују на свети начин, у уједињавајућем присуству Бога” (Дионисије Ареопагита, Црквена јерархија, гл. 1, П.Г. 376 А).

Крст и васкрсење чине централно манифестовање ове љубави Бога и према Богу и читава јерархија дејствује на овом принципу примања, узвраћања и преношења љубави Божје. Љубав чисти, просвећује и усавршава, путем знања и делања. И свако и све што је захваћено овим процесом постаје сарадник са Богом у преношењу истог очишћења, просвећивања и усавршавања за друге. Ова два процеса примања и давања припадају целој јерархији (осим Бога који увек даје и нема потребе да прима). Ово двоје је уствари један процес. Једно се не може чинити, а да се друго не чини истим актом. Мисионарство је спољни израз унутарњег освећења Христом. Немогуће је да неко буде вољен а да сам не воли. Немогуће је да неко прими опроштај а да сам не прашта. Веродостојност нечије вољености, опроштености и освећености се види по плодовима — да ли та личност сама воли, сама прашта и сама освећује.

Summary

SALVATION IN THE ORTHODOX THEOLOGY

The preceding text is an aide-mémoire drawn up and agreed upon at the end of a consultation of Orthodox theologians on «Salvation Today», at the Inter-Orthodox Centre of Athens at the Pendeli Monastery in Greece, from May 23rd to 27th, 1972. The aide-mémoire is followed by an elaboration on the Notion of Theosis taken from the paper given by the late Father Paul Verghese at the Consultation.

We advise our English-speaking readers to read the whole paper in the «INTERNATIONAL REVIEW OF MISSION», Vol. LXI, No. 244, October 1972, pp. 401—408.